

УДК 378.147:376.352(477)

НОРМАТИВНЕ І ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ястремська С.О.

Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України

У статті проведено аналіз розвитку нормативного і правового забезпечення системи електронного дистанційної освіти в Україні. Окреслено тенденції розвитку нормативно-правових засад в Україні та встановлено необхідність вдосконалення законодавчої бази дистанційної освіти, а також створення єдиного інформаційного навчального простору ВНЗ України. Виокремлено можливі напрями удосконалення нормативно-правової бази щодо упровадження дистанційної освіти у вищих навчальних закладах України. **Ключові слова:** дистанційне навчання, система дистанційної освіти, нормативно-правова база дистанційної освіти, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційні технології навчання.

Постановка проблеми. Поява відкритої освіти об'єктивно зумовлена розвитком демократії у світовому співтоваристві і, як наслідок, становлення інститутів відкритого суспільства. Сучасний рівень розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ), надаючи небачений динамізм розвитку суспільства, створює

реальні передумови для формування глобальної системи дистанційної освіти, відкритого інформаційного середовища без кордонів з можливістю вільного поширення знань та інформації, які виходять за межі державних кордонів і національних контекстів. У зв'язку з цим розвиваються нові технології навчання, серед яких особливе

місце займає дистанційне навчання, що в сукупності з іншими чинниками сприяє виникненню і широкому розповсюдженню нової форми отримання освіти – дистанційної.

Не викладає сумніву той факт, що система дистанційної освіти сприяє створенню мобільного освітнього середовища і є однією з найперспективніших форм освіти всіх верств населення, формою експорту української освіти, що зміцнює конкурентоздатність і національну безпеку країни. Дистанційна освіта (ДО) дає змогу адекватно і гнучко реагувати на потреби суспільства, реалізувати конституційну норму доступності освіти, забезпечити широкий доступ до отримання освіти, зокрема для тих, кому за низкою причин неприйнятні традиційні форми навчання, а також вирішити проблему значного розширення контингенту населення з вищою та додатковою професійною освітою. Незважаючи на скепсис прихильників традиційної (контактної) очної форми освіти щодо перспектив дистанційного навчання, віртуальні ВНЗ, на думку європейських аналітиків, до 2025 р. стануть основним постачальником вищої освіти у світі. Тому головним завданням на сучасному етапі є визначення дистанційного навчання як функціональної підсистеми в складі загальнодержавної системи освіти з прийнятою вже назвою – система дистанційної освіти (СДО). Саме інтеграція цих видів забезпечення та його якість мають стати головним стратегічним напрямком розвитку освіти XXI століття та досягти необхідну якість й ефективність дієвості СДО.

Припускаємо, що проблему створення й управління системою дистанційної освіти можна вирішити таким чином: СДО буде ефективною лише за умови належного рівня централізації її основних структурних елементів і поєднанні такої централізації із самостійністю її регіональних центрів. Тому система дистанційної освіти повинна мати загальнодержавний характер й управлятися через структуру Міністерства освіти і науки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти електронної освіти й відкритого навчання, організаційно-педагогічних засад дистанційної підготовки фахівців висвітлено в наукових працях Л. Васильченка, Б. Вульфсона, І. Козубовської, Т. Кронівця та ін. У контексті наукового пошуку також вагоме значення мали праці вчених щодо дослідження сучасних процесів нормативного та правового забезпечення системи дистанційної освіти (О. Петухова, Б. Шуневич та ін.), що потребує ретельного вивчення й узагальнення, спонукає до пошуку закономірностей і шляхів використання технологій ДН в українській педагогічній практиці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз проблем становлення і розвитку дистанційного навчання (ДН) в Україні засвідчив, що нині у світі накопичено позитивний досвід реалізації системи дистанційної освіти, яка виникає й інтенсивно розвивається, незважаючи на нестабільне соціально-економічне становище, не лише у вищій школі, а й в корпоративній освіті. Важливою невирішеною проблемою для впровадження ДН в освітній процес є недостатнє нормативно-правове забезпечення дистанційної освіти.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз нормативно-правового забезпечення впрова-

дження системи дистанційної освіти як функціональної підсистеми у складі загальнодержавної системи освіти.

Виклад основного матеріалу. В інформаційному середовищі дистанційного навчання діють специфічні відносини між «віртуальним» викладачем і «віртуальним» студентом, вимоги до організації навчального процесу та його учасників [4, с. 20]. Тому не можна, частково модернізувавши традиційну систему освіти, шляхом заміни деяких її принципів і часткової зміни набору вимог (нормативів), пристосувати її до системи відкритої освіти, водночас відмовившись від розробки дидактики відкритої освіти. Це буде не лише гальмом розвитку об'єктивно існуючої форми освіти, але й стратегічною помилкою у формуванні освітньої політики.

На дистанційне навчання, як на цілісну дидактичну систему, накладається низка вимог, що передбачають: оптимізацію змісту навчальних курсів; розробку технологій навчання, які оптимізують навчальну діяльність та інтенсифікують процес засвоєння матеріалу; створення системи контролю засвоєння знань, що забезпечує стабільне та ефективне управління процесом навчання [1, с. 15]. Дистанційна форма освіти, незалежно від бажання або визнання її в освітньому співтоваристві, вже існує де-факто і повинна бути визнана де-юре. Припускаємо, що це можна зробити, насамперед, шляхом внесення змін і доповнень до Закону України «Про вищу освіту» [2] та прийняття низки нормативно-правових актів.

Питання дистанційної освіти в нашій країні стали обговорюватись і знаходити своє відображення в документах, пов'язаних з проблемами інформатизації ще в 90-х роках минулого століття (Указ Президента України «Про державну політику інформатизації України» (1993 р.) [10], Постанова Кабінету Міністрів України «Питання інформатизації» (1994 р.) [8, с. 298]). Протягом 1994-1998 рр. за підтримки Міністерства освіти та Національної Академії наук України створено низку наказів і рішень, проведено комплекс заходів, тематика яких пов'язана з проблемами функціонування системи дистанційної освіти в Україні та за її межами. Так, 20 червня 1997 р. створено Асоціацію користувачів телекомунікаційною мережею закладів освіти і науки України, більше відомої під назвою «УРАН» (Ukrainian Research and Academic Network (URAN)).

Важливою подією в розвитку нормативно-правового забезпечення системи дистанційної освіти на основі ІКТ була розробка на законодавчому рівні першої Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні [3], затвердженої Міністром освіти і науки України в грудні 2000 р. І хоча ця перша спроба за короткий історичний період врегулювати дистанційну освіту в країні на основі застосування засобів ІКТ призвела до реалізації лише початкового задуму (робочий етап повного розгортання СДО намічався на 2004 р.), сам проект, маючи досить глибоке теоретичне опрацювання, зберіг цінність основних положень до теперішнього часу. Текст Концепції вмістив цілу низку нових для українського суспільства понять і термінів, які створили основу для подальшого розвитку. У ній отримали тлумачення добре відомі поняття, що характеризують ДО: гнучкість, модульність,

економічна ефективність, нова роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти, опора на сучасні засоби передачі освітньої інформації, нові форми подання інформації для студентів [3].

У березні 2000 року створено Українську асоціацію дистанційної освіти (УАДО), до складу якої входили 9 навчальних закладів та інших організацій. Вже у травні цього року Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» запропонував Меморандум про створення інформаційної освітньої мережі «Українська дистанційна освіта». Наступним кроком у легалізації та затвердженні на законодавчому рівні ДО було прийняття в лютому 2001 року наказу Міністерства освіти і науки України «Про створення Координаційної ради Міністерства освіти і науки України з питань дистанційної освіти» [15] та відкриття в березні цього ж року Українського центру дистанційної освіти (УЦДО).

Поштовхом до розгортання конструктивної роботи щодо створення правового забезпечення ДО стало прийняття в лютому 2002 р. Закону України «Про вищу освіту», в якому вказано, що поряд із заочною формою офіційно дозволяється впроваджувати дистанційну форму освіти в Україні. Згодом, у 2004-2006 рр. прийнято Постанову Кабінетів Міністрів «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 рр.», в якій окреслено основні завдання Програми, пріоритетними серед яких було науково-методичне, кадрове, економічне, нормативно-правове та фінансове забезпечення СДО [13, с. 2-3].

Зрозуміло, що поява Закону – важливий, але завершальний етап процесу впровадження технологій ДО. Для того, щоб положення Закону втілювались у життя, потрібна чимала кількість підзаконних, відомчих актів, що конкретизують права та обов'язки всіх учасників процесу впровадження нових освітніх технологій у вищій школі. Одним із перших в їхньому числі стало затвердження Міністерством освіти і науки України на 2004-2005 рр. «Положення про дистанційне навчання» [9] та оновлення документу «Про створення Координаційної ради з розвитку системи дистанційного навчання при Міністерстві освіти і науки» [14]. В окреслених документах відображено цілий каскад масштабних планів щодо проектування та створення єдиного освітнього простору України на трьох рівнях: загальнодержавному, рівні суб'єкта України та рівні освітніх установ (організацій). На основі аналізу зарубіжного досвіду Положення, у відповідь України на експансію західних центрів, які активно використовують МООСs, передбачається оперативний розвиток аналогічних центрів на базі українських університетів.

Практично відразу, слідом за ухваленням Закону «Про вищу освіту» Кабінет Міністрів України видав Постанову про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2010 роки» № 1153 від 07.12.2005 р., в якій затверджено план щодо розробки нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону та методик застосування дистанційних освітніх технологій. В цьому нормативному документі вказується, що «основними дистанційними освітніми технологіями є

кейсова технологія, інтернет-технологія, телекомунікаційна технологія, а також допускається поєднання основних видів технологій» [11, с. 7]. Було визначено, що «освітня установа може реалізувати одну або кілька освітніх програм з використанням у частковому чи повному обсязі дистанційного навчання» [11, с. 10]. У цьому нормативному документі наголошується, що «в організації дистанційного навчання вести облік результатів навчального процесу і внутрішнє діловодство доцільно в електронному вигляді» [11, с. 12].

Методологічні аспекти організації дистанційного навчання знайшли відображення в проекті «Ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти за дистанційною формою навчання» [6] та проекті «Програма розвитку дистанційної освіти на 2008-2013 роки» [13]. Полеміка з питань впровадження технологій ДО і корекції законодавчої бази на початку поточного століття велася близько 10 років. Існувало кілька точок зору з питання готовності чинного законодавства до переходу на нові освітні технології в державному масштабі. Думки одних експертів зводилися до того, що навчальні заклади повинні самостійно вирішувати питання впровадження дистанційної освіти у ВНЗ. Інші експерти висловлювалися за введення суворої регламентації дистанційного навчання. Прихильники запровадження стандартів опиралися на результати експерименту, що проводився у вищій школі [5, с. 35]. Тривалий час полемічним було питання – чи є дистанційне навчання новою формою навчання або технологією навчання в уже існуючих формах?

Будучи одним з авторів робочих матеріалів за розділом Програми розвитку дистанційної освіти на 2008-2013 роки, а також членом робочої групи з розробки переліку галузевих стандартів, Б. Шуневич пропонує своє бачення процесу формування структури галузевих технологічних стандартів, яка охоплює 5 блоків: 1) загальносистемні положення; 2) вимоги до електронних навчально-методичних компонентів системи; 3) технологічні вимоги до інформаційно-технічних компонентів системи; 4) вимоги до організації навчального процесу; 5) створення галузевої системи сертифікації та моніторингу якості [16].

На багато проблемних питань, які сформувався у полемічних суперечках щодо дистанційного навчання, відповідь дав Наказ МОН України від 25.04.2013 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». Згідно з цим наказом дистанційні освітні технології (ДОТ) розглядаються як освітні технології, реалізовані в основному із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій при опосередкованій (на відстані) і (або) не повністю опосередкованій взаємодії студента і викладача. Метою використання ДОТ освітніми установами є надання їм можливості освоєння освітніх програм безпосередньо за місцем проживання студента або його тимчасового перебування (знаходження). Водночас у п. 1.2. цього наказу дистанційне навчання розглядається як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності особистості, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на

базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [12].

Нині у світі найчастіше вживається поняття «відкрите дистанційне навчання». Це уточнення пов'язане з широким розвитком інформатизації суспільства. Зокрема, основу освітнього процесу у відкритій освіті становить цілеспрямована, контрольована, інтенсивна самостійна робота студента, який може навчатись у зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи індивідуальний комплект спеціальних засобів навчання і погоджену можливість контакту з викладачем за допомогою телефона, факсом, електронною або звичайною поштою, а також особистого контакту [7, с. 15].

У контексті побудови інформаційного суспільства процес реформування системи дистанційної освіти знайшов своє нормативне закріплення в Законі України № 1556-VII від 01.07.2014 р. «Про вищу освіту». У пояснювальній записці Закону зазначалося, що під час реалізації освітніх програм, незалежно від форм одержання освіти, можуть застосовуватися дистанційне навчання та дистанційні освітні технології. У Законі також роз'яснюється процедура ліцензування закладів, які застосовують дистанційні технології в системі освіти. Так, електронне навчання розглядається як організація освітнього процесу із застосуванням інформації, яка міститься в базах даних для реалізації освітніх програм з використанням інформаційних технологій, технічних засобів, а також інформаційно-телекомунікаційних мереж, що забезпечують передачу зазначеної інформації за допомогою ліній зв'язку та взаємодію учасників освітнього процесу» [2, с. 18].

Також у Законі зазначається, що реалізація освітніх програм з використанням суто електронного навчання, дистанційних освітніх технологій в освітній установі вимагає створення умов для функціонування електронного інформаційно-освітнього середовища, яке охоплює електронні інформаційні ресурси, електронні освітні ресурси, сукупність інформаційних та телекомунікаційних технологій, відповідних технологічних засобів і забезпечує освоєння студентами освітніх програм у повному обсязі незалежно від їх місць знаходження» [2, с. 21-23]. Опіраючись на досвід використання електронного та дистанційного навчання провідними ВНЗ нашої країни і за кордоном, слід зазначити, що розширення використання дистанційного навчання, зокрема й дистанційних освітніх технологій у реалізації освітніх програм, є одним із ключових напрямів підвищення якості освіти.

Важливе значення мають документи вищих навчальних закладів, прийняті з метою організації навчального процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання. Якщо проаналізувати нормативну базу, що сформована самими ВНЗ для забезпечення дистанційного навчання, можна зазначити, що вона має певні закономірні збіги, і хоча на сьогодні є різні форми адміністративної організації дистанційного навчання – центри, департаменти, факультети, навіть

інститути, проте загальні принципи є спільними. В жодному разі не пропонуємо обмежувати подібне різноманіття нормативними положеннями, але більш чітко визначення засад подальшого розвитку дистанційного навчання, має призвести до закріплення конкретної відповідальності за адміністративними одиницями.

Ведучи пошуки шляхів розвитку дистанційної освіти в Україні та за кордоном, Б. Шуневич зазначає, що повноцінно вона може розвиватися лише в тому випадку, якщо охоплюватиме такі складові частини:

- 1) нормативно-правову базу;
- 2) контингент студентів;
- 3) кваліфіковані викладачі;
- 4) навчальні матеріали;
- 5) освітні заклади, які організують дистанційне навчання;
- 6) відповідну матеріально-технічну базу для студента, викладача і навчального закладу;
- 7) високошвидкісні лінії зв'язку;
- 8) фінансово-економічну базу дистанційного навчання;
- 9) маркетингові дослідження дистанційного навчання;
- 10) теоретичні розробки з цієї тематики;
- 11) популяризацію ДН за допомогою друкованих видань (монографій, збірників наукових праць, посібників, журналів, матеріалів конференцій), засобів масової інформації (радіо, телебачення, газети) [16, с. 124].

Таким чином, проведений аналіз нормативно-правової бази дистанційного навчання дозволив сформулювати систему основних понять, визначень у цій сфері та зробити висновок по те, що поряд з існуючою законодавчою базою багато питань регламентованості цього процесу вирішуються локальними актами освітніх організацій. Водночас, кожній освітній організації слід виходити з того, що загрозою економічної стабільності та рентабельності витрат будь-якої системи, особливо освітньої, є чітко розроблена нормативно-правова база.

Висновки. Перші кроки в розвитку нормативно-правового регулювання для впровадження дистанційних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів України зроблені. За роки використання дистанційних освітніх технологій накопичений науково-методичний, кадровий та виробничий потенціал, інформаційні ресурси та технології, існує телекомунікаційна інфраструктура. Сьогодні нормативно-правова база дистанційної освіти та дистанційного навчання охоплює більше 400 нормативних правових актів: міжнародних (конвенції, декларації, угоди) та вітчизняних (Конституція України, закони, укази Президента України, постанови і розпорядження Уряду, накази, розпорядження, інструктивні листи, рекомендації, програми галузевих міністерств і відомств). Їхній аналіз показав, що, незважаючи на значну кількість документів, чинна нормативно-правова база системи дистанційної освіти не має чіткої систематизованості та не відповідає вимогам для ефективного розвитку системи дистанційної освіти.

Список літератури:

1. Васильченко Л. В. Дистанційне навчання: науково-методичне забезпечення, інформаційний простір навчального закладу / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. – Х.: Основа, 2009. – 208 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 37–38. – С. 16–27. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. – К., 2001. – 12 с.
4. Кронівець Т. М. Правове регулювання дистанційної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Т. М. Кронівець // Правова інформатика. – 2013. – № 2 (38). – С. 19–24.
5. Кухаренко В. М. Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі / В. М. Кухаренко // Інформаційні технології в освіті. – 2012. – Вип. 11. – С. 32–42.
6. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти за дистанційною формою навчання: Проект прийнятий за основу на засіданні ДАК 21.06.05. – К., 2005. – 2 с.
7. Петухова Л. Є. Електронна система підтримки нормативно-правової бази дистанційної системи навчання / Л. Є. Петухова, Н. В. Осипова // Інформаційні технології в освіті. – 2010. – Вип. 7. – С. 12–18.
8. Питання інформатизації: Постанова Кабінету Міністрів України № 605 від 31.08.94 р. // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 12. – С. 298.
9. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.04 № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=1078&god=2004>
10. Про державну політику інформатизації України: Указ Президента України № 186/93 від 31.05.93 // Уряд. кур'єр. – 1993. – № 89-90. – 8 с.
11. Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 р. № 1153. – К., 2005. – 13 с.
12. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013 р. – К., 2013. – 1 с.
13. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 р. № 1494. – К., 2003. – 6 с.
14. Про створення Координаційної ради з розвитку системи дистанційного навчання при Міністерстві освіти і науки: Наказ Міністерства освіти і науки України № 335 від 26.04.04. – К., 2004. – 5 с.
15. Про створення Координаційної ради Міністерства освіти і науки України з питань дистанційної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 91 від 26.02.2001 р. – К., 2001. – 1 с.
16. Шуневич Б. І. Розвиток нормативно-правової бази дистанційного навчання в Україні та за рубежом [Електронний ресурс] / Б. І. Шуневич // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vldubzh/2008_2/pdfformat/2.pdf

Ястремская С.А.

Тернопольский государственный медицинский университет
имени И.Я. Горбачевского МЗ Украины

НОРМАТИВНОЕ И ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье проведен анализ развития нормативного и правового обеспечения системы электронного дистанционного образования в Украине. Обозначены тенденции развития нормативно-правовой базы в Украине и установлена необходимость совершенствования законодательной базы дистанционного образования, а также создания единого информационного образовательного пространства вузов Украины. Выделены возможные направления совершенствования нормативно-правовой базы по внедрению дистанционного образования в вузах Украины.

Ключевые слова: дистанционное обучение, система дистанционного образования, нормативно-правовая база дистанционного образования, информационно-коммуникационные технологии, дистанционные технологии обучения.

Yastremska S.A.

Ivan Horbachevsky Ternopil State Medical University
of the Ministry of Public Health of Ukraine

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF DISTANCE EDUCATION IN UKRAINE

Summary

The article provides an analyzes of development of regulatory and legal support of distance education in Ukraine. It includes the framework of development of regulatory and legal principles, established in Ukraine, and points a need to improve the legal framework of distance education and to create a common informational space for HEE of Ukraine. It determines possible directions for improvement of legal framework according the implementation of distance education in higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: distance learning, distance education system, legal framework of distance education, information and communication technologies, distance learning technologies.